

ЩОДО РОЗУМІННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У статті проаналізовані національні і міжнародні нормативно-правові акти, в яких закріплені принципи, ознаки та механізми протидії транснаціональній організованій злочинності. Також проаналізовані ознаки даного виду злочинності, які наводять різні дослідники. Спираючись на законодавчі акти та роботи дослідників, наведено поняття транснаціональної організованої злочинності.

Ключові слова: *транснаціональна організована злочинність, нормативно правові акти, конвенція, організована група, злочинна організація, ознаки.*

The article analyzes national and international legal acts in which the principles, characteristics and mechanisms of counteraction to transnational organized crime are enshrined. Also the signs of this type of crime, which are presented by lead different researchers are analyzed. The concept of transnational organized crime is given based on the legislative acts and the works of researchers.

Keywords: *transnational organized crime, legal acts, convention, organized group, criminal organization, characteristics.*

В статье проанализированы национальные и международные нормативно-правовые акты, в которых закреплены принципы, признаки и механизмы противодействия транснациональной организованной преступности. Также проанализированы признаки данного вида преступности, которые приводят разные исследователи. Опираясь на законодательные акты и работы исследователей, приведено понятие транснациональной организованной преступности.

Ключевые слова: *транснациональная организованная преступность, нормативно-правовые акты, конвенция, организованная группа, преступная организация, признаки.*

У кінці XX – початку XXI століття, відбувається культурна, економічна та політична глобалізація. Це стало можливим завдяки стрімкому розвитку міждержавних взаємовідносин, транспортних та телекомунікаційних технологій. Міжнародна співпраця відкрила доступ до світового обігу товарів, світового ринку праці, взаємної допомоги та партнерства між державами, юридичними та фізичними особами. Але є і негативна сторона

глобалізації. З розвитком взаємодії світового суспільства, також розвиваються зв'язки між злочинними елементами різних держав. Злочинність також розвивається, методи та засоби злочинців вдосконалюються завдяки отриманій можливості перейняття зарубіжного досвіду. Найнебезпечнішим для суспільства є організована злочинність, яка може впливати на суспільство, політику, економіку, культуру. В умовах глобалізації організована злочинність має змогу розповсюдити свій вплив за кордоном держави. Таким чином, з'являється транснаціональна організована злочинність, яка може загрожувати не тільки окремим людям а й суспільству, державам та світу. Крім того, в сучасних умовах вона набуває принципово нових рис, оскільки сучасні злочинні транснаціональні організації виходять за межі економічної злочинної діяльності, втручаються в політичні процеси, посягають на безпеку тощо. Отже, вивчення даної проблеми є досить актуальним завданням, оскільки транснаціональна організована злочинність може бути загрозою для внутрішнього благополуччя України та її зносин з іншими державами.

Питанням транснаціональної організованої злочинності приділяли увагу у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких можна виокремити Звягінцев В., Репецька А. Л., Козаченко О. В., Кльован Н. В., Пшеничного І. В., Щєбликіна І., Яценко В.А. тощо. Окремі питання ознак транснаціональних злочинних організацій розглядали М. Вербенський, Г. Жаровська, Є. Скулиш, але побіжно, у комплексі з іншими питаннями.

Мета статті – здійснити спробу проаналізувати окремі аспекти транснаціональної організованої злочинності, дослідити її ознаки та спираючись на законодавчі акти та роботи дослідників, окреслити дефініцію транснаціональної організованої злочинності.

Для з'ясування ознак та вироблення розуміння транснаціональної організованої злочинності важливим є аналіз низки міжнародних та національних нормативно-правових актів.

Основним міжнародним нормативно-правовим актом, в якому закріплена мета боротьби з транснаціональною організованою злочинністю (ТОЗ) є «Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» підписана 15.11.2000 р., ратифікована Україною 04.02.2004 р., та набрала чинності для України 21.05.2004. Її мета полягає у сприянні співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею [5]. Міжнародним нормативним актом суміжним у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю є «Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму», підписана 16.05.2005 р., ратифікована Україною 17.11.2010 р. (набрала чинності 01.06.2011р.) [4].

Ще одним міжнародним актом, що закріплює шляхи та засоби зміцнення і удосконалення національних можливостей та міжнародного співробітництва у боротьбі з організованою транснаціональною злочинністю і закладає підґрунтя для узгоджених і ефективних глобальних дій у боротьбі з організованою транснаціональною злочинністю і попередження її подальшого розповсюдження, є «Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності», прийнята 23.12.1994 року Організацією Об'єднаних Націй [7].

Головним національним законом в даному напрямку є Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року. Напрямку в ній не зазначається інститут боротьби із транснаціональною організованою злочинністю, але в ній закріплено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства (абзац 1 ст. 9 Конституції України) [1]. А тому міжнародні конвенції та договори, в яких закріплюється інститут боротьби із ТОЗ, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України також чинні на території України.

У боротьбі із організованою злочинністю в Україні фундаментальним законом на національному рівні є Кримінальний Кодекс України, прийнятий від 05.04.2001 року. Він має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. В Кримінальному Кодексі закріплена низка складів злочинів, які можуть вчинятися транснаціональними організованими угрупованнями [2, с. 6]. Крім цього, Кримінальний процесуальний Кодекс України, ухвалений 13 квітня 2012 року, передбачає міжнародне співробітництво під час кримінального провадження. Отже, закріплює порядок, основні поняття, суб'єктний склад та особливості, пов'язані із кримінальним провадженням в межах міжнародного співробітництва по протидії транснаціональній злочинності [3].

Також боротьбу із організованою злочинністю закріплено у Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року (остання редакція від 05.01.2017 р.). Цей Закон визначає головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [10]. Окрім названих законів, в Україні також діє низка інших нормативно-правових актів, які відповідають вимогам Конвенції ООН «Проти Транснаціональної організованої злочинності».

Незважаючи на великий обсяг національних та міжнародних нормативно-правових актів, на багате різноманіття наукових робіт вчених, однозначного поняття «транснаціональна організована злочинність» не існує. Це є суттєвою прогалиною, оскільки відсутність чіткого розуміння ускладнює боротьбу національних правоохоронних органів та міжнародних спеціалізованих структур з цим негативним явищем.

У міжнародних актах досить чітко визначено тільки поняття «організована злочинність», що означає групову діяльність трьох або більше

осіб, яка характеризується ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які дають змогу їх ватажкам витягати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні та зовнішні, за допомогою насильства, залякування або корупції як для продовження злочинної діяльності, так і для проникнення у легальну економіку [6]. Крім того, окреслено перелік способів такої злочинної діяльності. Зокрема, це може бути шляхом: незаконного обігу наркотичних або психотропних речовин і «відмивання» грошей; торгівлі людьми; підробки грошових знаків; незаконної торгівлі предметами культури або їх крадіжок; викрадення ядерного матеріалу, неправильного поводження з ним або погрози неправильного поводження з ним з метою завдання шкоди населенню; терористичних актів; незаконної торгівлі зброєю або вибуховими речовинами, або вибуховими пристроями або їх викрадення; незаконної торгівлі автотранспортними засобами або їх викрадення; підкупу посадових осіб державних органів. Але слід відмітити, що організована злочинність та транснаціональна організована злочинність співвідносяться як ціле та частка, тобто остання є особливим різновидом першої.

У Конвенції ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності» відсутня дефініція даної категорії, але зазначаються наступні ознаки злочину, який носить транснаціональний характер: злочин вчиняється на території двох або більше держав; злочин вчиняється на території однієї держави, але його підготовка, планування, керівництво провадиться в іншій державі; злочин вчиняється на території однієї держави, але з участю організованої злочинної групи, яка провадить свою діяльність на території двох або більше держав; злочин вчиняється на території однієї держави, але наслідки правопорушення виникають на території іншої держави [5]. В цій же конвенції наведені визначення: організована злочинна група означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими

відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду; структурно оформлена група – це група, яка не була випадково утворена для негайного вчинення злочину і в якій не обов’язково формально визначені ролі її членів, обговорений безперервний характер членства або створена розвинута структура [5]. Але дані поняття не в повній мірі закріплюють характер саме транснаціональної організованої злочинності.

Відсутність чіткої нормативної визначеності даної категорії дає можливість науковцям розглядати транснаціональну організовану злочинність у кримінально-правовому та кримінологічному розумінні.

М. Г. Вербенський транснаціональну організовану злочинність розглядає у кримінологічному аспекті, визначаючи її як окремий вид організованої злочинності, «який характеризується структурною системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угруповань, що займаються міжрегіональною або, в ряді випадків, міжнародною злочинною діяльністю у вигляді промислу, спрямованого на систематичне отримання максимально високих прибутків і надприбутків, нерідко використовуючи у своїх інтересах як державні структури, так й інститути громадянського суспільства» [9, с. 86].

В. А. Яценко більше схиляється до кримінально-правового аспекту, оскільки вважає транснаціональну організовану злочинність відносно масовим соціально-економічним кримінальним явищем, «що проявляється у функціонуванні стійких керованих об’єднань злочинців у межах певної території (країни, регіону), що здійснюють злочинну діяльність як бізнес з метою отримання максимальної вигоди, мають сувору ієрархічну побудову з виділенням лідерів, які організовують і керують процесом планування, підготовки і вчинення злочинів, і створюють за допомогою залучених до кримінальної сфери широких прошарків населення і корумпованих зв’язків механізм захисту і протидії соціальному контролю» [13, с. 12].

Професор Козаченко О. В. та Кльован Н. В. вважають, що «транснаціональну організовану злочинність можна визначити як функціонування злочинних організацій і співтовариств, що мають розгалужену мережу філій в інших країнах, що використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення глобальних незаконних операцій, пов'язаних з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або декількох іноземних державах для отримання суттєвої економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства і використання значних відмінностей в системах кримінального правосуддя різних країн» [11, с. 32].

Дослідники даної теми виділяють ознаки, що притаманні ТОЗ також по-різному. Наприклад, Г. Жаровська наводить таку групу ознак: «1) незаконні операції з переміщення матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони або ж переміщення осіб («торгівля людьми»), які приносять істотну економічну вигоду; 2) організований характер, структурована система взаємозв'язків з іншими соціальними та державними інститутами, внутрішня субординація та внутрішній розподіл злочинних ролей; 3) використання у своїй діяльності новітніх інформаційних технологій, сучасних засобів транспорту та комунікації, до того ж, що транснаціональні злочинні організації не виключають зі свого арсеналу традиційні форми злочинної діяльності – вбивства, шантаж, корупцію тощо; 4) симбіоз «білокомірцевої злочинності», злочинності у сфері високих технологій із іншими, зокрема «силовими» і корупційними формами злочинної діяльності, які забезпечують реалізацію складних злочинних схем у фінансовій, господарській, зовнішньоторговельній діяльності» [10, с. 115].

І. Щабликіна та В. Звягінцев наводять «три групи ознак: 1) структурованість і системність стійкого об'єднання; 2) отримання високих доходів від протиправної діяльності і їхня легалізація; 3) захист від

соціального контролю з використанням контррозвідувального, корупційного та інших методів протидії» [12, с. 32].

При аналізі нормативно-правових актів можна виділити трохи іншу низку ознак, які притаманні транснаціональній організованій злочинності.

По-перше, суб'єктами транснаціональної злочинності є фізичні особи, які є осудними та досягли віку кримінальної відповідальності. В державах світу граничний вік, з якого може наступати кримінальна відповідальність за скоєні злочини визначається по-різному, загалом він визначається від 7 років до 15 років. В Україні таким віком є особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років, але можливе й пониження віку особи до 14 років за умисні злочини, передбачені у Кримінальному Кодексі України.

По-друге, дані злочини вчиняються особами в групі не менше трьох осіб та мають певну внутрішню організацію. Внутрішня організація означає, що злочин скоюється групою осіб, які є осудними, з попередньою змовою для досягнення певної мети, між якими може існувати певна ієрархія та підпорядкованість.

По-третє, ці організовані групи існують або постійно, або певний проміжок часу, або доки не досягнуть своїх цілей. Організована група створюється на невизначений проміжок часу задля систематичного або періодичного скоєння злочинів, або створюється на певний проміжок часу для здійснення одного чи декількох злочинів.

По-четверте, діяльність цих груп направлена на скоєння злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких злочинів.

У міжнародному ж законодавстві використовується поняття «серйозний злочин», який означає застосування до правопорушників позбавлення волі на строк більший, ніж чотири роки або більш сувору міру покарання.

По-п'яте, основною метою діяльності транснаціональної організованої злочинності є матеріальний або фінансовий прибуток. Матеріальним прибутком організованої злочинної групи є незаконне одержання певного майна задля набуття права володіти користуватися та розпоряджатися ним.

Фінансовим прибутком є незаконне одержання злочинною групою грошових коштів або цінних паперів для власного збагачення або використання для подальшої злочинної діяльності.

По-шосте, злочин вчиняється групою на території декількох держав, тобто, антисоціальна, протиправна діяльність злочинних організацій виходить за межі території та юрисдикції однієї держави. А саме, якщо його було організовано на території однієї держави, а вчинено на території другої; якщо злочин було вчинено за участю організованої групи яка провадить свою злочинну діяльність на території різних держав (2 і більше); якщо дана злочинна група вчиняє злочин на території однієї держави, а наслідки цього діяння проявляються в іншій державі.

По-сьоме, протиправні діяння, які вчиняються транснаціональними організованими групами закріплені як злочини у кримінальному законодавстві держав, на території яких вчиняються транснаціональні кримінальні правопорушення.

В Україні проводиться масштабна зміна законодавства, яка закріплена у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Ця адаптація передбачає і зміну кримінального законодавства загалом та частин, що торкаються організованої транснаціональної злочинності.

Отже, транснаціональна організована злочинність здійснюється фізичними особами в групах не менше трьох осіб, завжди направлена на скоєння злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких на території двох або більше держав; ці групи існують певний проміжок часу; основною метою їх діяльності є матеріальний або фінансовий прибуток; протиправні діяння скоєнні цими групами закріплені як злочини у кримінальному законодавстві держав, в яких вони провадять свою діяльність.

Враховуючи зроблений аналіз ознак транснаціональної організованої злочинності можна визначити дефініцію. Транснаціональна організована злочинність – це діяльність злочинних об'єднань, які можуть мати

ієрархічний склад, поділ обов'язків та попередню домовленість між учасниками, цілями яких є вчинення протиправних діянь на території різних держав задля отримання незаконного прибутку, заволодіння владою, та поширення свого впливу на території своєї діяльності.

Злочинність завжди намагається використовувати у своїй діяльності новітні технології та знання, прогалини в законодавстві та міжнародних відносинах. Найнебезпечнішою злочинністю вважають організовану злочинність. Організована злочинність використовує переваги культурної, ідейної, інформаційної, політичної, економічної глобалізації задля досягнення своїх незаконних цілей. Але держави в особі правоохоронних органів також розвивають свої знання, використовуючи кримінологію, статистику та досвід минулої боротьби із організованою злочинністю. Постійно проводиться робота із удосконалення нормативної бази, технічних засобів та стратегій боротьби із транснаціональною організованою злочинністю. Отже, на сучасному етапі міждержавна координація та оптимізація заходів з попередження злочинності стала одним з найважливіших завдань міжнародного співтовариства. Таким чином, доречно було б включити норми міжнародного та національного законодавства, які б чітко закріпили дефініцію та ознаки транснаціональної організованої злочинності. Це дало б можливість чітко виокремити їх з-поміж інших видів злочинних проявів та значно покращити боротьбу з ними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96- *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.

2. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: Ратифікована від 17.11.2010 р. № 994_948 – *Верховна Рада України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_948

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Ратифікована від 04.02.2004 р. № 995_789 – *Верховна Рада України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

4. Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності: Прийнята від 21.07.1997 р. № 995_786 – *Верховна Рада України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_786

5. Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності: Прийнята від 23.12.1994 р. № 995_787 – *Верховна Рада України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_787.

6. Кримінальний Кодекс України: Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341-III – *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25–26, ст.131

7. Кримінальний Процесуальний Кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI - *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.

8. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII- *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, N 35, ст. 358

9. Вербенський М. Г. Протидія транснаціональній організованій злочинності спеціалізованими підрозділами органів внутрішніх справ України: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2006. № 2. С. 83–88.

10. Жаровська Г. Транснаціональна злочинність : джерела, ознаки, структура взаємозв'язків : *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Правознавство*. 2013. Вип. 660. С. 111–117.

11. Козаченко А. В., Клеван Н. В. Феномен транснациональной преступности: Научно-практическое пособие. Николаев: ООО «Фирма «Илион», 2009. 408 с.

12. Щеблыкина И., Звягинцев В. Теоретикометодологические аспекты исследования транснациональной организованной преступности как одной из угроз военной безопасности государства: *Вестник Алтайской академии экономики и права*. 2014. № 6. С. 30–34.

13. Яценко В. А. Транснациональная организованная преступность: Криминологическая характеристика и предупреждение: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2003. 22 с.